געצויגן אין דער הייך, אפטמאל האט ער געמוזט צוריק אין דער נידער. די נשמה זיינע איז אויף דעם דאזיקן בנין געגאנגען ארויף און אראפ, ווי די מלאכים ביי יעקב אבינו. אבער ביי דער אמפערניש, ביי דעם געפיבערטן מארשרוט פארוואלגערט זיך עפעס, לאזט מען עפעס איבער. ווער זאל דאס אלץ ארויסגעפינען, אויפדעקן? און דער מארשרוט גופא? דער געניסער, דער לעזער קומט דאך שוין נאך אלעמען, ווען אלץ איז שוין פארטיק, ווען די חבלי־לידה זענען שוין אפגעשריען. די אויפגאבע פון דעם קריטיקער דארף זיין צו דראפען זיך פון שטאפל צו שטאפל און מיט גאנצער בלוט־זידעניש, מיט פולסטער אויג־שארפקייט אויפצוכאפן יעדן סימן, יעדן סליאד פון די פוס־טריט פון דעם אייביקן וואנדערער — אייביקן שעפער. זיין ארבעט דארף זיין ארויסצושארן דעם שטראלן־שטויב, וואס האט זיך פארקליבן ערגעץ אין א פאלד. דאס וואס איז געבליבן דרימלען אויף אן אויסגע־קרימטער סטעזשקע, וואס איז אויף א שווינדל־טרעפ געבליבן הענ־גען, — אלץ ארויסקריגן, אנטפלעקן צו דער פרייד פון די, וואס דארפן עס, גארן און בענקען נאך דעם.

דא איז א כאאס פון פאנטאסטישקייטן! האט טאקע דער מבין וואס צו טאן. קלאסיפיצירן, סדרן, צוזאמענשטעלן פליגל מיט פליגל, העלפאנט מיט העלפאנט, שימל מיט שימל, שבת מיט שבת, שווארץ מיט שווארץ און גאלד מיט גאלד.

אויב מיר דערזעען ווי א גרויסער יידישער דיכטער איז תשבורת־דיק, אויב מיר באגעגענען ביי אים וואקלעניש, אויב מיר דערקענען באהעלטעניש, פארנסתרישקייטן, קען טאקע זיין דער ממשותדיקער פארדינסט פון א יידישן קריטיקער אהער אריינצוברענגען זיכערקייט, בפרהסיאדיקייט, קלארקייט, קלארקייט.

און צו קענט איר אנווייזן אויף א קריטישער ארבעט, וואס זאל העלער מאכן, עפעס אויסגלייכן? אן ארבעט, וואו דעם מחבר זאל געלינגען כאטש האלב אויפצועפענען דעם סוד: פרץ? דאכט זיך, לידער, אז נישט. און דער פשוטער ייד, דער גוטער דאנקבארער ייד

האָט ליב אונדזער פענאָמענאַלן מייסטער, פאַרגעטערט אים, אָבער ער שפּירט זיך עפּעס ווי איבערגעלאָזט אויף הפקר, און ווי אַ קליין עלנד קינד שטרעקט ער אויס די הענט און בעט זיך: איר מבינים, איר פאַך־לייט, איר ווייסער, לאָזט מיך אויך עפּעס וויסן: ווער איז ער אָט דער גרויס־גייסט?

וועלכער רוס וועט אייך גלייך נישט ענטפערן אויף דער שאלה: מיט וואָס פּושקין טיילט זיך אָפּ פון אַלע אַנדערע פון זיינס גלייכן? וועלכער אַנטוויקלטער פּאָליאַק וועט אייך נישט געבן אַ טרעפלעכע תשובה, מיט וואָס מיצקעוויטש איז אַנדערש פון די איבעריקע פּוילישע דיכטער? וועלכער מער־וויניק קולטורעלער דייטש וועט מוזן שטאַמלען, ווען איר וועט אים אַ פרעג־טאָן אין וואָס באַשטייט דער איבערגעוויכט פון געטהען (אגב אויך נישט גאָר איינהייטלעך אין זיין שאַפן) איבער די רעשט וואָרט־קינסטלער פון זיין פאָלק? און ביי אונדז? עס איז דאָך מערקווירדיק; כמעט בנוגע יעדערן פון אונדזערע שריפטשטעלער זענען פאַראַנען גאַנגבאַרע, אָנגענומענע, בהסכם־כלמדיקע מיינונגען. אויף איינעם ווייסט מען: ער איז אַ סאַטיריקער. אויף אַ צווייטן זאָגט מען: אַ הומאָריסט. אויף אַ דריטן: דער באַזינגער פונעם שטעטל. אויף אַ פערטן: דער דיכטער פון קרעפטיקייט און עראָטיק. אַ פינפטן: צעבראָכנקייט פון איינזאַמן אינטעליגענט. אַ זעקסטן: דער קרעכצער פון אָרעמקייטביים פשוטן פאָלק. אַ זיבעטן, אַן אַכטן, אַ ניינטן... ביי יעדן איינעם פון זיי זאָגט זיך עפּעס פעסטעס, גענויערס. לאָמיך אָבער פּרוּוון אַ ליטעראַטור־באַהאַוונטן אָפּשטעלן אין גאַס: זאָגט מיר, רבי פּעטער, נישט לאַנג געברייעט, נאָר קורץ און שאַרף: ווער איז פּרץ? אַך יאָ... ער וועט זאָגן... אָבער... אָבער... אין קלייניקייט זאָל איך אים אָפּלאָזן: נישט קורץ... און נישט שאַרף... דאָס קען ער נישט. ס'האָט אים קיינער נישט געלערנט.

און וואָס האָט דאָ אויפגעטאָן די קריטיק? וואָס קענען דאָ העלפן די אַלע אויסרעדענישן, אַז אַנדערש איז אוממעגלעך, מחמת די באַגייסטערונג פון אָט דעם קינסטלער איז צעשוועבט אויף אַן אַ שיעור

טראַקטן, מחמת ער איז אַזוי רייכטאַניק, אַזוי פּרשת־דרכימדיק? נו גוט, זאָל זיין אַזוי. אָבער דאָס אַלץ שטאַמט דאָך פון איין קוואַל. ער איז דאָך שטענדיק ע ר. וואָס מיר זאָלן ביי אים נישט לייענען, ווערן מיר דאָך תמיד איבערצייגט, אַז קיין שום אַנדערער פון אונדזערע שרייבער וואָלט עס אַזוי נ י ש ט געשאַפן. אַמאָל אין אַ קלענערער, אַמאָל אין אַ גרעסערער מאָס, אָבער אומעטום קומט ער מיט זיין בריק־לייגן פון פּעסימיזם צו גלויבן, מיט זיין וויץ, זיין איינפאַל, זיין שיינעם שאַרף. און אַפילו דאָרט, וואו דער שכל איז מחייב, אַז מ׳זאָל אים שוין גאָרנישט אַרויסזען, אַפילו דאָרט, וואו ער איז אַמשוואַכסטן, אַפילו אין זיין באַנד לירישע לידער, וואו ער איז אינגאַנצן פאַר־ענגליך־היינעזירט, דאָרט אַפילו, גיט נאָר אַכטונג, וועט איר אויך דערקענען אינדיווידועלן איינקריץ, פּערזענלעכקייט.

אָבער ווער איז זי די דאָזיקע אינדיווידואַליטעט? אויף וואָס באַזירן די אַלע שיינקייטן, די אַלע שאַרפקייטן? און פון וואַנען נעמט זיך עס צו אַזאַ סינטעטישער נאַטור ווי פּרץ אַט דער ריס צו כסדרדיקע שינויים, זאָל זיין אַפילו בייטעניש אין דער טעמע בלויז, אין דער פאָרם בלויז?

דאָס בעסטע, וואָס מיר איז אויסגעקומען וועגן אים צו לייענען, איז שוין דאָס, אַז ער איז געווען אַ זוכער. נו, גאַנץ פיין. אַ זוכער. אָבער דאָס איז אַ וואָרט וואָס ווערטלט נישט. מיר בלייבן פּונקט אַזוי קלוג ווי פריער. זענען דאָך די שטאַרקסטע פּאַרשוינען אין דער וועלט־ליטעראַטור גראַד אַזעלכע, וואָס זייער גבורה באַשטייט אין זייער פאַנאַנדערגעטיילטקייט. די מענטשלעכע מענטשן ביי דאָסטאָיעווסקין געפינען זייער גאַנצקייט דווקא דורך זייער צעבראָכנקייט. וועגן די דאָזיקע אינדיווידואומען ווערט דאָרט, וואָס אַן אמת, זייער לאַנג גערעדט. אָבער סוף כל סוף קומען מיר צו אַ טאָלק. אַזוי לאַנג טענהן די ביכער וועגן אַט די פּערזאָנען ביז זיי ווערן קלאָר אַפילו פאַר יענע, וואָס שטייען גאַנץ ווייט פון זיי. ווי פרעמד זענען פאַר אונדז יידן אַזעלכע גויאישע שכורים־און רוצחים־העלדן. אָבער אין משך פון

עטלעכע הונדערט ווײַטלעך פֿאַרגנבֿענען זײ זיך צו אונדז הינטערווײ־לעכס, ווערן גוט־ברודער, נאָענט און אַזוי הײמיש און אײַנגעבאַקן, ביז עס דאַכט זיך, אַז מיר לײענען אונדזערס אַ פּסוק: „זיבן מאָל פֿאַלט דער צדיק און בלײַבט שטײן”... און טאָמער געפֿינען מיר דאָרט אַ פֿרוי עפּעס נישט זײער קײן אָנשטענדיקע, דערמאָנען מיר זיך אַ גע־שיכטע מיט אַ „תמר”, מיט אַ „רחב” און די אונטערשטע שורה: מיר קענען מיט צוויי ווערטער פֿאָרמולירן אַ ריזיקן לאַנגן נערווזן קאָמ־פּלעקס. מיר וועלן זאָגן, ראַסקאָלניקאָוו איז אַ מערדער — אַ צדיק, און סאָניאַ מאַרמעלאַדאָוואַ — אַ הײליקע זונה.

און אויב פּרץ איז געווען אַ „זוכער”, איז ער געווען אַ גרויסער זוכער. טאָ ווער זאָל אים אונדז ווײַזן? ווער זאָל אים אונדז געבן פֿאַרגאַנצט, פֿאַרענדיקט, מיט אַ פֿעסטער רײף אַרומגעאַרטלענדיק אַלע זײַנע באַשטאַנד־טײלן? אויף וועמען איז מוטל פֿאַר אונדז צו באַשאַפֿן אַן אמתדיק, אַ פּולבלוטיק געשטאַלט פֿון פּרצעס פּערזענלעכקײט? אויף וועמען, אויב נישט אויף דער קריטיק?

אירע פֿליכטן מוזן גײן פּאַראַלעל מיט די התחייבֿותן פֿון דעם קינסטלער: בײדע האָבן דערגרײכט זײער ציל, ווען ס'האָט זיך זײ אײַנגעגעבן אַרויסצושײלן דעם טײל פֿון דאָס גאַנצע, אָפּצוטײלן, אויסצוקלײבן, אַרויסצושעפּן דעם פּרט פֿון דעם כּלל און פֿון דעם־דאָזיקן פּרט אויסצובילדן אַ נײעם זעלבסטשטענדיקן כּלל: נאָר לאָמיר גײן כּסדר:

אָבער זאָל מיר דערלויבט זײַן זיך צו פֿאַרקירעווען אַ ווײַלע אויף אַ זײַטן־וועגל: אַ געוויסע אָפּווײַכונג פֿון דער טעמע איז מיר נײטיק, כּדי עס זאָל ווערן קלאָרער, אין וואָס מיר גײט.

איך הײב אָן מיט אַ פֿראַגע: וואָס איז דער צוועק פֿון דיכ־טונג? — .. וואָס רעדט איר, יונגערמאַן? הײַנט קומט איר מיט אַזאַ שאלה? שאַט! שאַט! איך ווײס, אַז די דאָזיקע שאלה וועט בײַ אַ סך נישט געפֿינען קײן חן אין די אויגן. באַזונדער אומצופֿרידן וועלן מסתּמא זײַן די קאָלעגן דיכטער. אַפֿילו יענע פֿון זײ, וועלכע פּרעטענ־

דירן שוין אויף וועלט־באַנעמונג, אויף צייט־פּראָבלעמען, אַפילו יענע, וואָס האָבן שוין אויסגעטאָן פון זיך, ווי אַן אַלטע פאַרדריפּעטע מאַריי־נאַרקע, די גאַרנישט זאָגנדיקע און שטאַרק פאַרנעפּלטע פּאַרמולקע: „קונסט צוליב קונסט”, אפילו זיי רעגן זיך אויך אויף, ווען מען הייבט אָן ריידן וועגן „צוועק” פון דיכטערישן שאַפן. ווארים סטייטש? ווער ווייס עס נישט? דער איינציקער ציל פון קונסט איז צו שאַפן שיינקייט. אמת ויציב. אָבער אַ קליינטשיק ביסעלע געדולד אויף נאָך אַ פראַגע. צי ווייסט איר, אַז די סטאַטיסטיק פון די ווערק, וואָס דער־שיינען אין פאַרשידענע לענדער, איז אַן אומגעהויער גרויסע, און אַז פון צייט צו צייט הערט מען גאָר היפּש אונטערמורמלען, אַז צופיל בי־כער פלאַדיען זיך אויף אונדזער ערד־קוגל? מסתמא ווייסט איר דערפון, וגם אני הקטן אויך. ביי אונדז יידן הייבט אָן מקוים ווערן לעצטנס דער פּרו ורבו אין דעם ענין פון ביכער־מאַכעריי. און אויב ש. ניגער האָט אַמאָל אַ קרעכץ געטאָן אונטער דער לאַסט פון „לידער, לידער, לידער”, האָבן מיר טאַקע אין פלוג אַ דריי געטאָן מיט דער נאָז, עס האָט אונדז נישט געשמעקט. אָבער אַז מיר האָבן זיך איבער־שלאָפנדיק אַביסל באַרואיקט די נערוון, האָבן מיר זיך אַרומגעקוקט, אַז דער מאַן ווייס וואָס ער רעדט. נאָר איינזייטיק אין דעם פּרט איז ער געוויס געווען: און דעם פעלער מאַכט נישט נאָר ער און נישט נאָר ביי אונדז. דעם פעלער פון אַרויפוואַרפן דעם גאַנצן חטא אויף די פּאָעטן. די פּראָזאַאיקער דאַרף מען נישט האַלטן פאַר קיין ציטערדיקע בנים־יחידימלעך, זיי זענען נישט קיין איבעריקע יחסנים. אדרבה, אויב אַ ליריקער האָט אַ שלעכטע זאַך, האָט ער געזינדיקט על־פּי רוב אויף אַ האַלבער אָדער גאַנצער זייטל, נאָר אויב אַ דערציילער, כ׳זאָל נישט זינדיקן מיט די רייד, האָט זיך פאַרפאַסקודזשעט, האָט עובר געווען אויף לא תרצח פון דרייסיק, פופציק, הונדערט און מערער לע־בעדיקע, ליכטיקע זייטן פּאַפּיר?

אָבער ווי די מעשה זאָל נישט זיין, מיר בענקען נישט נאָך ריבוי פון קוואַנטיטעט. און ווירקלעך, אויב מיר קרענקען נישט סתם אויף

קולטור־טוערײ, נאָר מיר פֿאַרפֿאַלגן ערנסט די שטרענגע עסטעטישע געזעצן, װעלן מיר נישט שעפּן קײן נחת און נישט פּאַטשן זיך אין בײכל בײם אָנבליק, װי די בוכהאַנדלונג־װיטטאַװעס װערן װאָס אַמאָל ענגער באַלאַגערט פֿון שער־בלעטער מיט ײדישע אותיות; מיר װײסן, אַז דער גאַנצער תנ״ך פֿאַרנעמט אַ װינקל אױף אײן פּאָליצע פֿון אונדזער עטאַזשערקע, און אַז דער נײער טעסטאַמענט איז אַזױ קלײן, און אַז אײן מאַרק קאָסט אין רעקלאַם־פֿאַרלאַג דער קאָראַן. און נאָר דענסטמאָל װאָלטן מיר מיט דעם שײנדל פֿון אונדזער ליטעראַטור געקענט פּאָכן איבער אונדזערע װײטיקדיקע קעפּ װי מיט אַ פֿאָן אָדער װי מיט אַ שװערד און באַרימעריש זי דעמאָנסטרירן אױף די פֿרעמדע ערדן פֿון די אונדז פֿאַר פֿרעמדע האַלטנדיקע שכנים, — נאָר דענסטמאָל, װען אונדזער נײ שריפטום זאָל באַשטײן פֿון אַ מינימום בענדער און מאַקסימום רוח־הקודש. נאַטירלעך גלײבן מיר נישט, אַז אין אונדזערע יאָרן אָדער אין די יאָרן פֿון אונדזערע אײניקלעך זאָל צוקומען אַ נײער יחזקאל אָדער אַ נײער עמוס. אָבער מיר גלײבן, אַז דאָס איז דער װעג, װאו מיר מוזן, אָפּגעפּרישטע אָדער מידע, שפּרײזן, אױב מיר װילן באמת ערגעץ אָנקומען.

איך מײן אַזױ. די כתבי הקודש זענען אַזױ הימל־װײט פֿון דער מאָדערנער ליטעראַטור, צװישן זײ איז אַזאַ מהלך־רב, אַז אױפֿן ערשטן בליק דאַכט זיך, אַז עס איז לגמרי אוממעגלעך צו פֿאָרמולירן דעם קעגנזאַץ. נאָכן טיפֿערן אַרײַנדרינגען אָבער, מײן איך, לאָזט זיך דער אונטערשײד יאָ באַשטימען. דער חילוק צװישן זײ באַשטײט נאָך מײן מײנונג אין דעם, װאָס די כתבי הקודש האָבן צו טאָן מיט אַלגעמײנקײטן, אין דער צײט װען ליטעראַטור, אפֿילו אין בעסטן פֿאַל, גיט זיך אָפּ מיט אײנצלהײטן, מיט פֿראַגמענטן.

אמת „פֿאַרברעכן און שטראָף״ האָט אַ סך בלעטער. אָבער די אַלע בלעטער פֿאַרװיקלען אײנאײנציקע פּרי, אײנאײנציקע סצענע. יענע סצענע, װאָס נאָכן איבערלײענען לױפֿט זי אַרום צעװילדעװעט אין אונדזער בלוט װי אַ סטאַיע משוגענע הינט. יענע סצענע, װאָס איז

אויפגעשריבן בסך הכל מיט עטלעכע שורות. אַז דאָ אין דעם אָרעמען שטיבל ביי אַ חלבן ליכטל האָבן זיך צונויפגעטראָפן דער רוצח און די פּראָסטיטוטקע ביים לייענען דאָס אייביקע בוך.

אָבער דאָס אייביקע בוך אַליין שלינגט איין הונדערטער דאָסטאָ־יעווסקים. אַ דיכטער, מעג ער זיין ווי ריזיק, איז טאַקע נישט שוואַכער אָבער נישט שטאַרקער ווי אַ דיכטער. ער זעט, אָבער ער זעט נישט מער ווי אַ פּרט, אַן אויסגעריסן שטיק פון דער גאַנצער נאַטור.

די נאַטור אין איר פולן אַרומנעם איז ווייט אין איר שיינקייט און שיין אין איר גרענעצלאָזיקייט. אַלץ, וואָס זי איז כולל, רוקט זיך אָפּ פון אונדז, כדי מיר זאָלן זיך פרייען מיט יעדן טריט, וואָס מיר דערנענטערן זיך צו איר. מיר ווילן אין זיך אַריינקריגן די דער־קענטעניש פון איר. נאָר זאָגן מיר: עס איז שווער. זי איז ברייט, צופיל מינימדיק. אָבער דער אמת איז אַנדערש. זי איז לגמרי נישט צעזייט און צעשפּרייט, ווי עס דאַכט זיך אין פלוג. טאַקע דערפאַר וואָס זי איז אַזוי רייך, איז נישטאָ קיין פּלאַץ אויף קיין צעוואָרפנקייט. איר עשירות האָט קוים אָרט זיך ענג צונויפצולייגן. און באַהעפט איז אַלץ. עצם ליגט נעבן עצם. איין דערשיינונג הענגט אויף דער צווייטער, ווי אַ שלאָס אויף אַ טיר. אָבער דער שליסל איז ביי אונדז אין האַרץ.

די וועלט ווערט איינגעשרומפּן אָדער מאַכט זיך אויף בלום־בעכערדיק, אָפּהענגיק דערפון, צי מיר האַלטן אַראָפּגעלאָזט די ברעמען, אָדער מיר שפּאַצירן מיט אויסגעשטרעקטע אָרעמס ווי מיט אָפענע יובל־געשרייען. אונדזער חטא איז אַ מילשטיין, וואָס שטייט נישט לײדיק, נאָר מאָלט אָן אַ סך מעל און פאַשעט אויס אונדזער שטראָף, ווי אַ פעטע שטשור וועלכע שפּרינגט אַרויס אויף די שטיינערנע קני פון די שטעט, אויף די בלעכענע קעפּ פון די הייזער. און אַמאָל פּאַקן מיר זי פּלוצלינג אין די אויגן פון מענטשן, וואָס זענען זייער העפלעך און פרעגן אונדז פריינטלעך: ברודער, וואָס מאַכסטו?

אָבער אונדזער גוטסקייט איז אַ לאָרנעטע, וואָס פּאָרקירצט דעם שטח צווישן אונדז און דער אויסערלעכקייט. אימיצער האָט די פּרעמדקייט מיט אַ שער אָרומגעשניטן. מיר דערשפּירן אויף די שליפן אַ וועיענדיקן גלעט פון אַ ווייכן אָטעם־צוג. שוין נישט אומהיימלעך איז די האַרטע גרויסשטעטישע נאַכט. און דער טראַמוויי, וואָס וויקלט זיך פון איין גאַס אין דער צווייטער ווי אַ שלאַנג, קימערט אונדז גאָרנישט. וואָרים איידער דער מענטש האָט געזינדיקט, איז דער שלאַנג געגאַנגען אויף פיר פיס און האָט קיינעם קיין שלעכטס נישט געטאָן. און אַפילו אַז דער פּאַסט־טרעגער ברענגט אונדז אַריין אַ בריוו, שרעקן מיר זיך אויך נישט, טאָמער איז אין דעם פרישן גלאַטן קאָנ־ווערט אַריינגעפאַלן אַ שלעכטע בשורה, ווי אַ פליג אין אַ שיינער גלאָז טיי. וועלכע דאגות קענען אויף אונדז דריקן? מיט יעדן טויטן קעגנ־שטאַנד און לעבעדיקן באַשעפעניש איז דאָך אונדזער נאָמען פרידלעך צונויפגעפלאָכטן ווי אַ פיין־פּאָרצירטער מאָנאָגראַם.

די נאַטור אין זיך איז שיין. און ווי יעדע שיינע זאַך, וואָרט זי אויף איר באַוואונדערער. זי וואָרט אויף דעם שיינעם מענטש. פון אַלע אירע קעמערלעך גייט יעדן טאָג אַרויס אַ שטים: וויי צו די מענטשן, וואָס פוילן אין זייער העסלעכקייט, ווילן מיין פּראַכט נישט געניסן, און קענען דערהויבן נישט זיין און מחן פאַלן, און מיט זיי צוזאַמען פאַל איך אויך, ווייל זיי דערנערן מיך נישט. מיין שפייז איז זייער אויג!!!

ווען מיר קומען צו נענטער צו דער אוניווערסאַלקייט פון אַלער עקזיסטענץ, איז די שמחה אַ דאָפּלטע. ערשטנס, די אָנטציקונג צוליב דער קרובהשאַפט פון טויזנטער און מיליאָנען שכנים. און צווייטנס, וואָס דורך דער דערנענטערונג ווערן מיר געוואָר, ווי ווינציק מיר האָבן פריער געאָנט זייער ווייטקייט און אומענדלעכקייט. ערשט איצט דערקענען מיר, ווי נישט צום דערגרונטעווען זייער געהיימניש איז. אָבער מיר פאַלן ביי זיך נישט אַראָפּ. ביי די טירן פון אָט דעם לאַבירינט בלייבן מיר נישט שטיין ווי אַרימעלייט. גלייכצייטיק מיט